

Урок №: 7-8

Тема уроку: Морфологічна помилка. Іменник. Рід іменників (складні випадки узгодження роду іменників типу *кір, дріб, біль, нежить, пил, степ, ступінь, путь* та ін. з іншими частинами мови). Паралельні родові форми іменника (зал – зала, *птах* – *птаха*, *плацкарт* – *плацкарта* тощо).

Мета уроку:

- *знаннєва складова*: розвивати у здобувачів освіти предметні компетентності: розуміти суть поняття «морфологічна норма», «морфологічна помилка», знати норми вживання самостійних та службових частин мови, коментувати їх, покликаючись на правила та граматичні закономірності слововживання; виявляти й аналізувати порушення морфологічних норм;
- *діяльнісна складова*: удосконалювати ключові компетентності: організовувати власну діяльність щодо засвоєння морфологічних норм української мови; застосовувати знання на практиці; розвивати пам'ять, світоглядні уявлення, збагачувати словниковий запас учнів, уміння критично мислити; аналізувати усні й письмові тексти з погляду додержання норм;
- *ціннісна складова*: усвідомлювати загальнокультурні компетентності: прищеплювати бажання досконало володіти українською мовою; важливість дотримання морфологічної норми для сучасного компетентного мовця.

Тип уроку: урок розвитку компетентностей

МАТЕРІАЛИ ДО УРОКУ

Епіграфом нашого уроку я обрала слова українського мовознавця Іван Вихованця: *«Мова має два потужні крила, які дають їй повнокровне життя: океан слів і граматику»*.

Наш урок – урок пошуку істини. Сьогодні ми будемо досліджувати, творити, шукати те раціональне зерно, яке допоможе вам бути грамотними і успішно скласти зовнішнє незалежне оцінювання. (ЗЕ-ЕН-О)

III. Актуалізація базових компетентностей.

В зошитах, надати відповіді:

Бліц-опитування

- *Що вивчає морфологія?*
- *Які частини мови ви знаєте?*
- *Іменник - це...*
- *Які категорії властиві іменнику? (рід, число, відмінок, відміна)*
- *Яку роль можуть виконувати іменники у реченні?*

IV. Удосконалення та розвиток предметних компетентностей.

Мозковий штурм

❖ Виберіть із поданих словосполучень правильний варіант. Поясніть причину допущених помилок. У зошитах – записати.

Зустрілися біля магазина(у), завдяки (через) хворобі(у), найбільш гостріша (гостра) мить, вулиця І. Франко(а), стукати по вікнам(х), творчість поетів-шестидесятників (шістдесятників), семиста(сот) учнів, на їй (ній) багато прикрас, п'ять кілограм(ів), хотять(хочуть), сім гривнів (гривень), у кіні(кіно).

- Які норми порушені у поданих словосполученнях?
- Чому у нашому мовленні трапляються помилки? (Незнання норм сучасної української літературної мови, потужний вплив російської)
- Як ви розумієте поняття «морфологічна норма»? За потреби зверніться до підручника.

- Морфологічна норма - це загальноприйняті правила вживання граматичних форм слів. Ця норма регулює загальні для всіх частин мови правила творення граматичних форм: **відмінкових** (іменники, прикметники, займенники, числівники); **особових і родових** (діеслова); ступенів порівняння (прикметники, прислівники). Наприклад: **душею, вербою, зі Львова, друже, гарячою, якомунебудь, з ними, сімдесятох, наполягаємо, більш виразний.**

Творча студія. У зошитах

За поданим початком скласти міні-текст, використовуючи іменники професійного спрямування та алгоритм написання власного висловлення. Визначте види речень, поясніть пунктуограми.

Вибір професії – вибір долі.

- Якими частинами мови виступають слова, які використані у назві міні-тексту?

- Складіть асоціативний кущ іменників до цих слів.

«Асоціативний кущ»

- (Майбутнє, життя, перспективність, професійність, важливість, успішність, задоволення, радість, світ, самореалізація, зростання, кар'єра...)

- Введіть ці слова у текст.

На моє глибоке переконання, вибір професії - це надзвичайно важливий крок у житті людини, адже від цього вибору залежить майбутнє людини.

На мою думку, чим вдаліше ти зробиш вибір, тим більше досягнеш бажаного на професійному шляху, тим більше відчуєш себе успішним і щасливим.

Дуже важливим для людини є займатися саме тим, що тебе цікавить, приносить задоволення і радість.

Кожна окремо взята професія – це цілий світ, цікавий та незвичайний.

Таким чином, не помилитися у своєму виборі – це основне завдання, яке стоять перед молодою людиною. Сподіваюсь, ви не помилилися.

Дослідження-узагальнення.

- Визначіть рід слів професійної лексики.
- За якими ознаками слід визначати рід іменника? (За закінченням, співвідносячи слова із займенниками він, вона, воно).
- Що таке рід?

Рід - це постійна ознака іменника.

- Рід - постійна ознака іменника.

Наприклад:

жіночий рід: оказія, дивовижа, блакить, забаганка, бувальщина, левада, мисткиня;

чоловічий: легіт, гонор, легінь, серпанок, Данило, кетяг, крутіж;

середній: літепло, дозвілля, роздолля, гасло, осоння, поле, видання;

спільній: хлопчисько (**такий, таке**), ледащо (**така, такий, таке**), базікало (**такий, така, таке**), ручище (**така, таке**), морозище (**такий, таке**).

- В українській мові до чоловічого роду належать слова: нежить, розпач, тунель, Сибір, кір, дріб, пил, степ, ступінь.
- До жіночого роду: антресоль, бандероль, розкіш, ретуш.

Розподільна робота. Моделювання ментальної карти пам'яті.

❖ Визначіть рід поданих іменників та запишіть їх у відповідні колонки таблиці, утворюючи з ними словосполучення. Назвіть орфограми (групова робота змінюється індивідуально)

Біль, ваніль, нежить, суміш, висип, жовч, Сибір, туш, продаж, фланель, шампунь, путь, степ, мігрень, кір, розкіш, дріб, папороть, пил, бязь.

<i>чоловічий рід</i>	<i>жіночий рід</i>
Біль (<i>головний</i>)	Ваніль (<i>запашна</i>)
висип	жовч
дріб (<i>десятовий, барабанний</i>)	мігрень
кір	папорть
нежить	путь
пил	розкіш
продаж	суміш
Сибір	туш (<i>фарба</i>)
степ, степінь і ступінь	фланель (<i>тканина</i>)
шампунь	бязь

- Як визначати рід у таких іменниках? (Мусимо пам'ятати або звертатися до орфографічних словників)

Лексичний практикум.

- ❖ Прочитайте прислів'я. Укажіть у них іменники, що мають паралельні родові форми. За якими ознаками ви це визначили — за змістом чи граматичною формою інших частин мови?

1. Всяка птаха свої пісні має. 2. Буває, що й новий птах старої співає.
3. Близький сусід крацій віддалекого брата. 4. Який сусіда, така й бесіда.
5. Простий, як свиня, а лукавий, як кусючий змій. 6. Кого бридка змія вкусить, той і черв'яка боїться.
7. Який харч, така й робота. 8. Вдома і вода — смачна харч (Нар. творч.).

- Які, на вашу думку, з цих форм слів є правильними? Від чого це залежить?

- Витлумачте значення фразеологізму синій птах. (Синій птах або синя птаха - символ щастя, ідеалу; те, що втілює для кого-небудь найзаповітніші мрії, прагнення).

Перегляд експрес-урока

Перегляньте **експрес-урок** знаного в Україні мовознавця Олександра Авраменка. «Зал чи зала — експрес-урок» на каналі YouTube (<https://www.youtube.com/watch?v=Ze0Q-kIvYM>). Будьте уважними!

- **Які іменники згадано в експрес-уроці?**

ЗАЛ — ЗАЛА. Збігаються у значенні, але розрізняються походженням і вживанням. Слово ч. р. зал запозичене з німецької мови (der saal), слово ж. р. зала — з французької (la salle). У сучасній українській мові частіше вживається варіант зал. Читальний зал. Актовий зал. Дзеркальний зал. У художніх творах XIX і поч. XX ст. трапляється лише варіант зала.

Паралельні форми слів (І в.)	Слова різні за лексичним значенням і родовою ознакою (ІІ в.)
Зал і зала	Пар – пара
Птах - птаха	Вольт – вольта
Сусід - сусіда	Девіз – девіза
Змій – змія	Кар’єр - кар’єра
Харч – харч	Клавіш (наконечник) – клавіша
Плацкарт – плацкарта	Меліс - меліса
Лангуст – лангуста	Задум (ідея) – задума (стан)
Африкат і африката	Рік – ріка
Мотузок – мотузка	
Перифраз – перифраза	
Спазм – спазма	

Запам'ятайте! Якому роду давати перевагу в цих іменниках, залежить від характеру тексту: ділова мова, пряма мова в художньому творі чи стилізація під народну говірку.

За потреби ви можете звернутися до словника-довідника з культури української мови (<https://www.youtube.com/watch?v=VFp7VCS7BRc>)

V. Інформація-інструктаж домашнього завдання.

- Доповніть карту пам'яті відповідними іменниками.
- Творче завдання. Складіть власне висловлення про чистоту рідної мови.

Ментальна карта пам'яті
Рід відмінюваних іменників із нульовим закінченням

чоловічий рід	жіночий рід
Аерозоль (<i>спрей</i>)	Бандероль (<i>велика</i>)
біль (<i>головний</i>)	бешамель (<i>соус, приправа</i>)
бридж (<i>gra</i>)	бязь (<i>тканина</i>)
висип, насип, розсип	ваніль (<i>запашна</i>)
дріб (<i>десятовий, барабанний</i>)	верф (<i>сукупність споруд на березі водойми, де будують і ремонтують судна</i>)
дриль (<i>інструмент</i>)	гуаш
картель (<i>різновид монополії</i>)	жирандоль (<i>свічник</i>)
кір	жовч
накип	заполоч (<i>нитки для вишивання</i>)
нежить	каніфоль (<i>смола, добута з хвойних дерев</i>)
перекис	Керч
пил	консоль (<i>виступ</i>)
поступ	мігрень
пропис	нехворощ (<i>різновид полину</i>)
полин	папороть
продаж	путь
Псалтир	ретуш (<i>віправлення, підмальовування картин, фотознімків; обробка каменя скolioванням</i>)
рояль	розкіш
рукопис	скрижаль
Сибір	суміш
собака	туш (<i>фарба</i>)
степ; степінь і ступінь	фланель (<i>тканина</i>)
толь (<i>покрівельний матеріал із товстого картону</i>)	шагрень (<i>шкіра, напір</i>)
тюль	
туш (<i>муз. п'єса; ненавмисне торкання в більядрі</i>)	
фенхель (<i>рослина</i>)	
шампунь	
ярмарок	

Фото конспекту уроку, домашнього завдання висилати на ел.пошту irinanikolaevna1977@ukr.net